

Україна – СОТ в умовах лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією

Розглядаються особливості аграрної політики підтримки сільського господарства, продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери після вступу України в СОТ.

Ключові слова: лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією, сільськогосподарське виробництво, продовольча безпека, конкурентоспроможність, конкурентні переваги.

Одним із аспектів глобалізації світової економіки є формування міждержавної стратегії торгівлі сільськогосподарською продукцією, в процесі реалізації якої на міжнародній арені стикаються інтереси різних груп країн. Сільськогосподарський сектор більшості економічно розвинених країн захищений складною і достатньо ефективною системою державних заходів, які включають такі інструменти, як тарифна система, нетарифні обмеження, кількісні обмеження імпорту, квотування експорту та ін.

Процес створення нового світового порядку у продовольчій сфері пройшов багаторічний і складний шлях. Першим етапом у формуванні системи міжнародного регулювання торгівлі було створення у 1947 р. Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ), яка виконувала основні консультативно-рекомендаційні функції і на перших порах відносно мало займалася питаннями сільського господарства.

Загострення світової проблеми продовольства у середині 70-х років, погіршення його становища у багатьох країнах, що розвиваються, величезний імпорт зерна у Радянський Союз – усе це вимагало від провідних західних країн певного компромісу і розробки єдиної стратегії, створення організаційних форм і норм світових сільськогосподарських ринків. Ці питання були винесені на Уругвайський раунд ГАТТ, який почав функціонувати з 1987 р.

Після тривалих і складних перемовин був знайдений компроміс, в основу якого покладена ідеологія лібералізації світової торгівлі. Результатом стало підписання в квітні 1994 р. заключних документів Уругвайського раунду і статутних документів, на основі яких у січні 1995 р. 125 країнами створена Світова організація торгівлі (СОТ).

Функціонування і еволюція СОТ демонструють складне переплетіння і взаємодію між силами глобалізації і протекціонізму. Перші шукають оптимальних шляхів виходу на світові ринки, а другі обмежують доступ на ринки, створюючи бар'єри на цьому шляху.

В аграрній сфері основні положення угоди Уругвайського раунду були розроблені за наступними напрямками:

- доступ на ринок (рівень імпорتنих тарифів);
- експортні субсидії;
- заборона і обмеження експорту;
- внутрішня підтримка;

– санітарні і фітосанітарні правила і заходи.

У кінцевому підсумку члени СОТ взяли на себе зобов'язання щодо зниження показників внутрішньої підтримки, експортних субсидій та імпорتنих тарифів протягом визначеного перехідного періоду (для розвинених країн він становив 6 років (1995-2000 рр.), а для країн, що розвиваються – 10 років (з 1995 р. по 2004 р.)).

У рамках СОТ перевага надається заходам «зеленого кошика». Протягом останніх п'яти років витрати на них зросли практично у всіх країнах ЄС. Така ж ситуація і у більшості країн – членів СОТ. Зокрема, у США частка цих витрат у загальній внутрішній підтримці зросла з 76% до 88% [1].

Незважаючи на незавершеність виконання домовленостей Уругвайського раунду СОТ включила в порядок денний багатосторонніх торговельних переговорів питання подальшої лібералізації норм і правил міжнародного економічного обміну. За прогнозами спеціалістів послаблення торговельних обмежень лише на третину дасть можливість збільшити обсяг світової торгівлі на 600 млрд. дол., а скасування всіх бар'єрів взагалі – на 1,9 трлн. дол. на рік.

У 2001 р. в Катарі розпочався новий раунд багатосторонніх перемовин «Раунд тисячоліття», в процесі якого передбачається узгодити суттєве пом'якшення режимів доступу на національні ринки промислових і аграрних товарів. Крім того, якщо будуть подолані суперечності між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, то на порядок денний у майбутньому можуть бути внесені теми, пов'язані з новими напрямками діяльності СОТ, – взаємозв'язок між торгівлею та інвестиціями, торгівлею і конкурентною політикою, торгівлею і захистом навколишнього середовища.

Із найбільш радикальними планами лібералізації світової торгівлі виступають США. Наприкінці 2002 р. вони закликали країни – члени СОТ повністю скасувати всі тарифи на споживчі і промислові товари до 2015 р. Реалізація американських пропозицій дозволила б перевести на безтарифний режим 91% світової торгівлі. Решта 9%, на думку США і країн – членів Кернської групи, також могли б стати об'єктом значної лібералізації, якщо б СОТ схвалила їх ініціативу про зниження середнього рівня сільськогосподарських тарифів із сьогоднішніх 62 до 15% протягом п'яти найближчих років. Власний проект зниження протекціоністських бар'єрів запропонувала СОТ, згідно із ним члени організації впродовж дев'яти років повинні знизити імпорتنі мита на продовольство на 40-60% і субсидії аграрним виробникам – на 60% [2].

Однак частина розвинених країн, у першу чергу, західноєвропейських, виступаючи за лібералізацію в цілому, не готова іти на радикальне зниження рівня захисту свого аграрного сектора і наполягає на більш м'якому варіанті зниження тарифів.

Бажання України та інших країн стати повноправними членами СОТ має економічне і політичне значення, оскільки кожна країна прагне зайняти свою нішу в міжнародній торгівлі та брати участь у регулюванні відносин у цій сфері разом із розвиненими країнами, отримати сприятливіші умови на ринках країн-учасниць.

Відмінності умов вступу до СОТ між учасниками Уругвайського раунду і країнами, які приєдналися пізніше, найбільш різкі в частині пропозицій щодо доступу на ринок. Причина полягає в тому, що Угода щодо сільськогосподарства не містить детального опису вимог стосовно лібералізації тарифів для нових претендентів. Тому в майбутніх членів зараз набагато менше свободи у встановленні прийнятних для них тарифних ставок на такі стратегічні продукти,

як зерно, цукор та ін. Таким чином, зобов'язання щодо доступу на ринок стали більш обтяжливими для нових членів, ніж для країн, які вже входять у СОТ.

Для України вступ до СОТ породжує певні проблеми, які виникнуть внаслідок лібералізації вітчизняного агропродовольчого ринку в умовах, коли ще не досягнуто необхідного рівня конкурентоспроможності галузей вітчизняного АПК.

На нашу думку, найбільш складними аспектами впливу членства в СОТ на розвиток сільськогосподарського виробництва та продовольчу безпеку України є:

- 1) конкурентоспроможність продукції вітчизняного АПК і, як наслідок, зростання від'ємного зовнішньоторговельного сальдо;
- 2) недосконалість аграрної структури українського АПК;
- 3) недостатнє наукове забезпечення розвитку галузей аграрного виробництва та процесів приєднання і наступного членства у СОТ.

Що стосується проблеми конкурентоспроможності українського АПК на світовому ринку, то на неї впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Відомо, що умови приєднання до СОТ країн-претендентів набагато жорсткіші, ніж зобов'язання щодо лібералізації торгівлі у членів цієї організації. Така нерівність послаблює позиції вітчизняної аграрної сфери, а отже, впливає на її конкурентоспроможність. Крім цього, правила СОТ не передбачають особливих режимів для держав, що формують ринкову економіку. Водночас багато економічно розвинених країн-членів СОТ (зокрема, країни ЄС) використовують експортні субсидії, квотування, достатньо високий рівень державної підтримки виробників, що підвищує їх конкурентоспроможність на внутрішніх і зовнішніх ринках.

У країнах Європейського Союзу державна підтримка становить 37% у вартості одиниці продукції. Так, у загальній вартості сільськогосподарської продукції, виробленої у 2005 р. в ЄС, 125 млрд. дол. припадало на державну підтримку. У США вона досягає 18%, у Норвегії – 72,4%.

На рівень конкурентоспроможності аграрної сфери значний вплив мають і внутрішні фактори (природні, економічні, соціальні). Основними серед них є, насамперед, висока розораність сільгоспугідь – 78%. У структурі земельного фонду України значну частку займають ґрунти з незадовільними характеристиками (змиті, піддані вітрової ерозії, засолені, солонцюваті, перезволожені і т. д.). За розрахунками вчених, площа таких ґрунтів на орних землях перевищує 6,5 млн. грн., або становить 20% площі ріллі.

Послаблює конкурентоспроможність вітчизняного сільського господарства різке погіршення його матеріально-технічної бази. Так, парк наявної сільськогосподарської техніки на 85% складається з машин, які вичерпали свій ресурс, тому щорічно для потреб технічного переоснащення виробництва потрібно близько 4 млрд. грн.

В Україні, порівняно з країнами ЄС і США, суттєво нижчий рівень інтенсивності і продуктивності праці, урожайності культур і продуктивності худоби. Відставання за ефективністю виробництва зростає протягом кількох десятиріч, що видно із порівняння показників урожайності культур і продуктивності худоби в Україні, США і країнах ЄС (табл. 1).

Необхідно відзначити, що у США та країнах Західної Європи ефективність виробництва зростає в основному за рахунок науково-технічного прогресу, що разом з об'єктивними причинами сучасного стану АПК України робить конкуренцію з ними практично недосяжною.

Не менш важливим аспектом впливу членства України в СОТ є удосконалення аграрної структури (поєднання крупного, середнього і малого виробництва в українському АПК). Сільськогосподарські підприємства, які вирізняються

Таблиця 1

Урожайність культур (ц / га), продуктивність худоби (кг) у сільському господарстві України, США та ЄС*

Країни	1981-1985 рр.	1986-1990 рр.	1991 р.	1995 р.	1997 р.	2000 р.	2005 р.
Зернові							
Україна	24,2	31,8	26,6	24,3	24,6	19,4	26,0
США	42,5	44,4	44,8	46,5	52,7	58,0	63,5
ЄС	40,4	44,6	48,7	48,8	53,8	53,5	54,9
США порівняно з Україною	+18,3	+12,6	+18,2	+22,2	+28,1	+38,6	+37,5
ЄС порівняно з Україною	+16,2	+12,8	+22,1	+24,5	+29,2	+34,1	+28,9
Картопля							
Україна	124	122	95	96	102	122	128
США	313	322	341	364	394	427	435
ЄС	257	284	269	295	303	274	344
США порівняно з Україною	+189	+200	+246	+268	+292	+305	+307
ЄС порівняно з Україною	+133	+162	+174	+199	+201	+152	+216
Цукрові буряки							
Україна	231	267	234	205	176	177	248
США	464	458	456	453	459	531	500
ЄС	491	494	517	482	563	538	635
США порівняно з Україною	+233	+191	+222	+248	+283	+354	+252
ЄС порівняно з Україною	+260	+227	+283	+277	+387	+361	+387
Надій молока від корови							
Україна	2443	2838	2668	2204	1988	2359	3487
США	5687	6358	6744	7400	7483	8254	8896
ЄС	3846	4055	4661	5880	7200	7300	7422
США порівняно з Україною	+3244	+3520	+4076	+5196	+5495	+5895	+5409
ЄС порівняно з Україною	+1403	+1217	+1993	+3676	+5212	+4941	+3935

*у 2005 р. дані наведені по ЄС-15

організаційно-правовими формами, розмірами виробництва і витрат, рівнями маркетингу і менеджменту, характеризуються різними конкурентними можливостями. Крупне виробництво не слід пов'язувати лише з розмірами використовуваних ресурсів. Головним критерієм його масштабності є обсяг виробленої і реалізованої продукції. Як засвідчує досвід, великі підприємства володіють рядом конкурентних переваг.

Сільське господарство в економіці розвинених країн усе більшою мірою перетворюється в наукомістку галузь, у якій основний фактор приросту виробництва визначається не такими традиційними показниками, як землезабезпеченість, наявність трудових ресурсів і використання традиційних технологій, а швидкою реалізацією досягнень науково-технічного прогресу. На перше місце в ролі визначальних факторів виходить наука у поєднанні з інформатикою.

Витрати на науку, її активне використання у виробництві є стратегічним фактором у визначенні ефективності сільського господарства. Необхідно також враховувати, що і приватні фірми на Заході вкладають великі кошти у наукові дослідження, пов'язані із сільським господарством, особливо в базові галузі знань – генетику, тонку хімію та ін. Так, сукупні затрати на наукові аграрні дослідження у США становлять близько 40 млрд. дол., в той час як обсяг фінансування всіх наукових та науково-технічних робіт в Україні становив 5160 млн. грн., 1711 млн. грн. У середньому по країнах ЄС – 15 обсяг видатків на НДДКР становить понад 200 млрд. дол., тоді як у США – понад 300 млрд. дол., а у Японії – близько 120 млрд. дол..

Особливо великі кошти вкладаються в такі найбільш прогресивні галузі науки, як генетика сільськогосподарських рослин і тварин, створення генетики видозмінених сортів сільськогосподарських культур і порід худоби, розробка нового покоління гербіцидів, які виробляються на надзвичайно складній науковій базі. По-суті, відбувається науково-технічна революція у сільському господарстві, і всі, хто не бере в ній участі, опиняться в становищі аутсайдерів на світовому ринку. Це значною мірою зумовило той факт, що найбільш індустріально розвинені країни дають 70% світового експорту сільськогосподарської продукції.

Щоб уникнути негативних впливів в СОТ на продовольчу безпеку України, доцільно здійснити наступні комплексні заходи:

- прийняти закон «Про продовольчу безпеку в країні», в якому чітко визначити її порогові значення, вказати заходи, які необхідно впровадити уряду у випадку їх перевищення;
- проводити більш дієву митно-тарифну і нетарифну політику;
- здійснювати регулювання цін на продукцію природних монополій, найперше на енергоресурси, які споживаються сільськогосподарськими товаровиробниками;
- суттєво покращити на всіх рівнях систему моніторингу за цінами на сільськогосподарську і промислову продукцію, доступність до ринкової інформації всіх суб'єктів продовольчого ринку;
- значно розширити наукові дослідження у сфері аналізу і оцінки впливу нових умов на аграрний сектор, розробити заходи щодо адаптації до них;
- створити відкриту систему економічного та правового інформаційного забезпечення підприємств агробізнесу, щоб вони могли орієнтуватися у новій кон'юнктурі ринку, ефективно використовувати можливості, отримані завдяки членству в СОТ.

Вступ нашої держави до СОТ забезпечить певні переваги для вітчизняного АПК. У першу чергу це буде сприяти відкриттю нових ринків для українських експортерів на основі поширення режиму найбільшого сприяння у торгівлі.

Українські виробники отримають доступ до міжнародного механізму вирішення торговельних суперечок, можливість захищати свої інтереси відповідно до процедури розгляду торговельних суперечок СОТ. Створиться більш сприятливий клімат для іноземних інвестицій. Світовий досвід демонструє, що сам вступ до СОТ, як правило, супроводжується зростанням прямих іноземних інвестицій.

Членство України в СОТ забезпечить захист ліберального торговельного режиму та створення передбачуваних і стабільних правових засад для ведення бізнесу та міжнародної торгівлі. Прийняття системи найбільш ефективних правил гарантує підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та конкурентоспроможності економіки.

Україна отримає статус повноправного учасника міжнародної торгівлі, що дозволить їй брати участь у регіональних союзах та об'єднаннях. Членство у СОТ – необхідна умова лібералізації режиму торгівлі та початку перемовин про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Список використаних джерел

1. Крылатых Э., Строкова О. Аграрный сектор стран с переходной экономикой и ВТО // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 5. – С.62.
2. Оболенский В. Присоединение России к ВТО и ее участие в интеграции // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 3. – С.18.

Залога З.М. Украина – ВТО в условиях либерализации мировой торговли сельскохозяйственной продукцией.

Рассматриваются особенности аграрной политики поддержки сельского хозяйства, продовольственной безопасности, повышения конкурентоспособности аграрной сферы, после вступления Украины во ВТО.

Ключевые слова: либерализация торговли сельскохозяйственной продукцией, сельскохозяйственное производство, продовольственная безопасность, конкурентоспособность, конкурентные преимущества.

Zaloga Z.M. Ukraine - WTO on Conditions of the Liberalization of World Trade of Agriculture Products.

The features of agrarian policy of support of agriculture food safety, increase of competitiveness of agrarian sphere after the entry of Ukraine in WTO are considered.

Key words: liberalization of trading of the agricultural produce, agricultural production, food safety, competitiveness, competitive advantages.

Надійшло 14.03.2008 р.